

# Job i landdistrikterne

- redegørelse for Region Midtjyllands indsats 2007-2013



### **Job i landdistrikterne**

Udgivet af Region Midtjylland  
Regional Udvikling  
August 2013

Layout og print:  
Grafisk Service

#### Fotos:

Side 16: Niels Åge Skovbo  
Side 17: Rie Toft  
Side 18: Region Midtjylland  
Side 19: EnergiMidt  
Side 20: VisitGudenå  
Side 21: Niels Åge Skovbo  
Side 22: Steen Rasmussen  
Side 23: Niels Åge Skovbo  
Side 24: Mad & Folk  
Side 25: Kurt Johansen  
Side 26: Region Midtjylland  
Side 27: Christina Brorson

#### Info:

karsten.baekgaard@ru.rm.dk

#### ISBN:

978-87-7788-282-1



# Indhold

<b>Forord</b> .....	<b>4</b>
<b>Indledning</b> .....	<b>5</b>
<b>Den regionale udviklingsplan (RUP'en)</b> .....	<b>6</b>
Samarbejde med LAG'er m.fl. ....	8
<b>Vækstforum handlingsplan for 2007-2008/handlingsplan 2009</b> .....	<b>8</b>
Lovgrundlag .....	8
Landsbyudvikling – Fremtidens Landsby.....	9
Iværksætter og virksomhedsudvikling i landdistrikter.....	9
Energi og miljø.....	10
Fødevarer .....	10
<b>Vækstforums Handlingsplan 2011 – 2012</b> .....	<b>10</b>
Velfærdsinnovation.....	11
Turisme.....	11
Innovation og forretningsudvikling .....	11
Digitalisering .....	11
Iværksætter .....	12
Uddannelse og kompetenceudvikling .....	12
Regional administration af Grøn Vækst .....	13
Grøn Vækst projekter medfinansieret af Region Midtjylland .....	13
<b>280 mio. kr. puljen - Grøn Vækst</b> .....	<b>13</b>
<b>Økonomi</b> .....	<b>14</b>
Budgetbeløb i mio. kr.....	14
LAG-midler 2007-2013 .....	15
<b>Anvendelsesorienterede undervisningsforløb på HF</b> .....	<b>16</b>
<b>Betonlaboratoriet</b> .....	<b>17</b>
<b>BioM – Energipil og Biomasse fra engarealer</b> .....	<b>18</b>
<b>Et højhastighedssamfund for alle</b> .....	<b>19</b>
<b>Gudenåen – en strøm af oplevelser</b> .....	<b>20</b>
<b>Nye funktionelle kartoffelproteiner til levnedsmidler</b> .....	<b>21</b>
<b>Kunsten i Bevægelse</b> .....	<b>22</b>
<b>Leadership nu også på ungdomsuddannelserne</b> .....	<b>23</b>
<b>Madlandet i Vest</b> .....	<b>24</b>
<b>Fremtidens landsby: Fremtidens Ulbjerg-Lynderup-område</b> .....	<b>25</b>
<b>VER-DI</b> .....	<b>26</b>
<b>Vokseværket</b> .....	<b>27</b>



# Forord

I Region Midtjylland bor godt en tredjedel af befolkningen i landdistrikter. Her findes også en væsentlig del af regionens arbejdspladser. Udviklingen i landdistrikterne har derfor stor betydning for den samlede udvikling og vækst i regionen.

Landdistrikter er her defineret som områder uden for byer med over 3.000 indbyggere.

Med udgangspunkt i den regionale udviklingsplan og Vækstforums erhvervsudviklingsstrategier og handlingsplaner har Region Midtjylland siden 2007 gennemført en række indsatser og projekter, der har medvirket til at skabe udvikling i landdistrikterne.

Denne publikation skal synliggøre nogle af dem. Den indeholder dels en generel redegørelse om udviklingsindsatser og dels en række eksempler på, hvordan initiativerne virker derude i landdistrikterne.

God læselyst!



**Bent Hansen**  
Regionsrådsformand





# Indledning

Region Midtjylland finder det vigtigt at udnytte regionens styrkepositioner samt at fokusere på, at der er forskellige vilkår for udvikling i de enkelte egne af regionen.

Det betyder, at Region Midtjylland er opmærksom på landdistrikterne og mulighederne for udvikling i disse områder. Derfor skal den regionale udviklingsplan også inddrage den fremtidige udvikling af regionens landdistrikter og yderområder.

Det er værd at bemærke, at yderområder defineres forskelligt og udgør forskellige geografiske områder afhængig af, om der er tale om Landdistriktsprogrammet eller EU's strukturfonde. Tilsvarende findes der flere forskellige definitioner på, hvad der forstås ved landdistrikter.

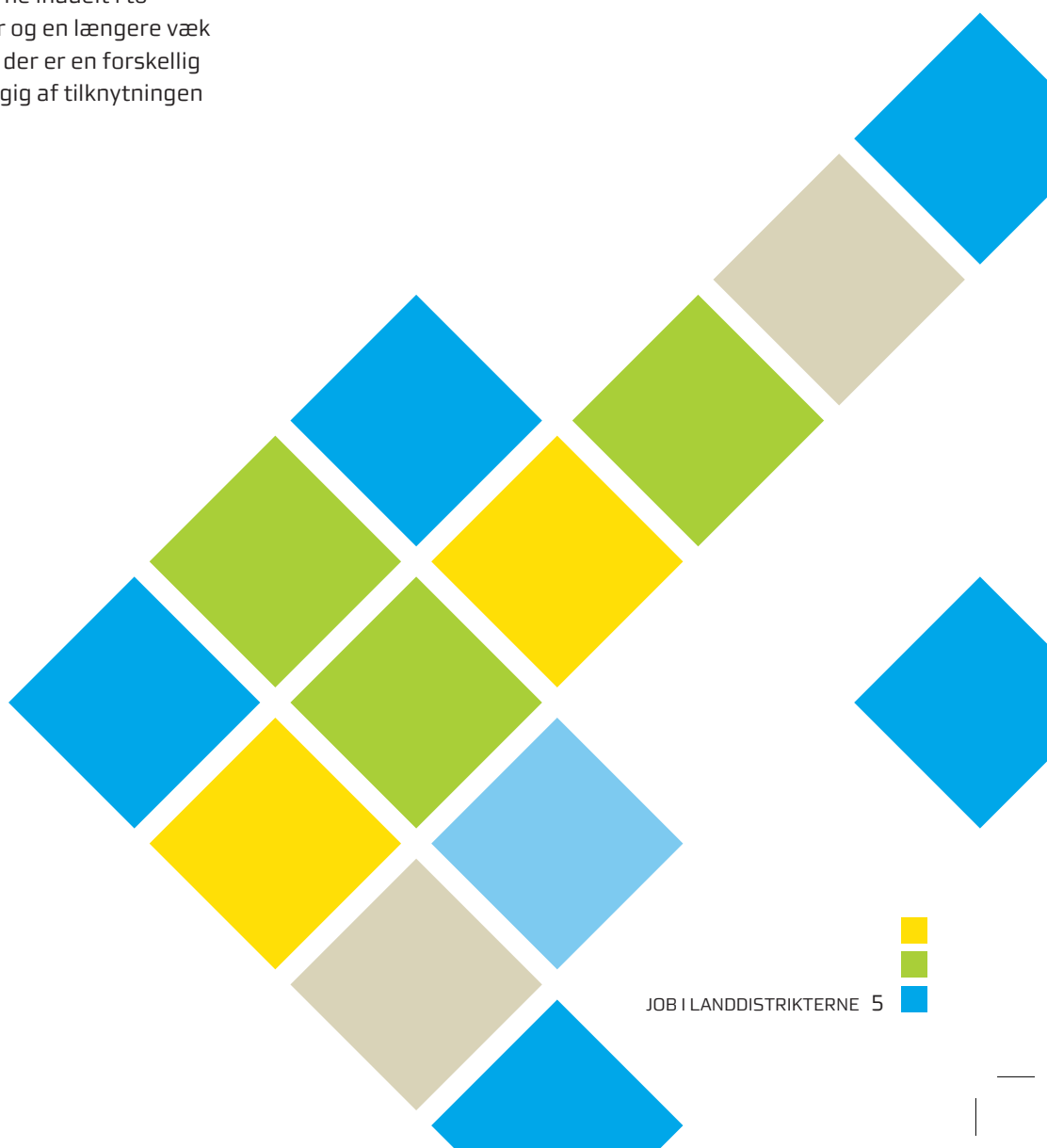
I nærværende redegørelse defineres landdistrikter som områder uden for byer med over 3.000 indbyggere. Det vil sige, at mindre byer under denne grænse og det åbne land udgør landdistrikterne.

I den seneste Regional- og Landdistriktspolitiske redegørelse 2013 er landdistrikterne inddelt i to grupper: en tæt på de største byer og en længere væk fra dem. Baggrunden herfor er, at der er en forskellig udvikling i landdistrikterne afhængig af tilknytningen til en større by.

I nærværende redegørelse er der ikke særskit fokus på yderområderne eller landdistrikternes beliggenhed i forhold til de større byer. Redegørelsen giver en beskrivelse af regionale indsatser og aktiviteter, der understøtter udviklingen i regionens landdistrikter uanset beliggenhed. Landdistrikter og yderområder har mange ens udfordringer. Yderområdets udfordringer handler imidlertid også om regional balance i forhold til regionens større byområder.

Hovedparten af de regionale indsatser for udvikling i landdistrikterne tager udgangspunkt i, at Region Midtjylland har ansvar for den regionale erhvervsudvikling. Regionsrådet kan efter indstilling fra Vækstforum medfinansiere aktiviteter til fremme af regional erhvervsudvikling. Vækstforum har desuden til opgave at overvåge de regionale og lokale vækstvilkår.

Denne publikation indeholder en kort beskrivelse af centrale regionale aktiviteter i landdistrikterne og udvalgte cases. Den beskriver således ikke samtlige regionale aktiviteter og projekter knyttet til landdistrikterne i regionen.



# Den regionale udviklingsplan (RUP'en)

Den regionale udviklingsplan er den overordnede strategi for arbejdet med regional udvikling. Den regionale udviklingsplan indeholder ingen separate afsnit om landdistrikterne, men der peges dels på, at byer og oplande er hinandens forudsætninger, hvor de enkelte byer og oplande i et samspil hver bidrager med deres styrker. Den regionale udviklingsplan omtaler ønsket om en udvikling i hele regionen, altså også i landdistrikterne.

Adskillige af de indsatsområder, der indgår i den regionale udviklingsplan, retter sig mod landdistrikterne:

- **MILJØ OG ENERGI**, hvor vigtigheden af bæredygtig ressourceanvendelse påpeges. Regionens biomasseressourcer, herunder landbrugets restprodukter, skal anvendes hensigtsmæssigt og bidrage til omstillingen til vedvarende energi samt regional udvikling. Potentialerne er særligt til stede i landdistrikterne, hvor ressourcerne findes.
- **UDDANNELSE**, hvor der mulighed for og adgang til at vælge ungdomsuddannelser i hele regionen. Regionen understøtter på flere fronter målet om at øge antallet af unge med ungdomsuddannelser eller videregående uddannelser samt at hæve det generelle uddannelsesniveau i befolkningen.

- **BYER OG LANDSKABER**, hvor der peges på samspil mellem by og opland, hvor byerne er katalysatorer for vækst. Det åbne land og naturområder (herunder nationalparker) udgør en styrkeposition i forhold til blandt andet turisme, men kan også have betydning for bosætningen.

Region Midtjylland uddeler hvert år en landsbypris på 150.000 kr. for at skabe opmærksomhed og synliggøre, at landsbyer udgør attraktive steder for bosætning og samtidig tilbyder lokale arbejdspladser. Landsbyprisen tildeles en landsby, der har vist særligt engagement eller en særlig udvikling, som kan være til inspiration for andre.

Region Midtjylland har uddelt landsbyprisen fem gange – senest i 2013 til Nørager i Norddjurs kommune.

- **MOBILITET**, hvor infrastrukturen både i form af veje og jernbaner, men også den digitale infrastruktur har stor betydning for landdistrikternes udvikling. Den kollektive transport med regionale busruter gør det muligt for uddannelsessøgende at komme til uddannelsesinstitutioner i de større byer og for transport til arbejdspladserne. Region Midtjylland har indsat ekstra afgang til transport af elever til ungdomsuddannelserne fra yderområderne til de større byer. Endvidere accepteres en lavere selvfinansiering af kollektive ruter i landdistrikter og yderområder end i de større byer.

Der er desuden opmærksomhed på udvikling af fleksible kollektive trafikløsninger i de tyndt befolkede områder.

Region Midtjylland har især i forhold til den digitale infrastruktur haft fokus på problemerne med mobilhuller og mangelfuld bredbåndsdækning i en række landdistrikter. I en af de efterfølgende cases er arbejdet med digital infrastruktur beskrevet.



- **ERHVERV OG TURISME**, hvor der blandt andet peges på potentialerne i, at landbrug og produktionserhverv bidrager til bæredygtig udvikling i hele regionen. Fødevarerektoren med en stor primærproduktion og forarbejdning m.m. udgør en af regionens styrkepositioner. Væsentlige dele af regionens turisme medvirker til at skabe jobs og udvikling i landdistrikterne. Det gælder fx for turismen langs Vestkysten og på Djursland og for turismen knyttet til de geografiske områder Limfjorden, Hærvejen og Gudenåen.

- **KULTUR**, hvor de kreative og kulturgivne potentialer realiseres til gavn for borgere, erhvervsliv og turister. Region Midtjyllands kulturpulje har støttet adskillige projekter i landdistrikterne.

I **CASE-DELEN** er beskrevet to projekter "Betonlabora-



toriet på Samsø" og "Kunsten i bevægelse".

- **SUNDHED**, hvor etablering af akuthuse og sundhedshuse sammen med beredskab med akut-helikopter er medvirkende til at give beboerne i landdistrikterne tryghed og en nærhed til sundhedsvæsenet. Desuden tilskynder Regionsrådet til udvikling af nye velfærdsteknologiske løsninger som eksempelvis telemedicin.



# Vækstforum handlingsplan for 2007-2008/handlingsplan 2009

Der er fra Vækstforums Handlingsplan 2007-2008 til Handlingsplan 2009 og frem til handlingsplan 2011-2012 sket en udvikling. Hvor landdistriktsudvikling tidligere var et selvstændigt indsatsområde, er det nu en integreret indsats.

Med udgangspunkt i de to første handlingsplaner er der igangsat aktiviteter med medfinansiering fra Region Midtjylland. Det drejer sig om følgende:

- Samarbejde med LAG'er, kommuner m.fl. om landdistriktsudvikling
- Landsbyudvikling – Fremtidens landsby
- Iværksætteri og virksomhedsudvikling i landdistrikter

## Samarbejde med LAG'er m.fl.

Landdistriktsprogrammets mål om at skabe attraktive levevilkår og udvikling af nye arbejdspladser i landdistrikter varetages af de Lokale Aktions Grupper (LAG'er). LAG-indsatsen finansieres med EU- og statslige midler tildelt hvert enkelt LAG.

Med undtagelse af kommunerne Aarhus og Skanderborg findes der LAG'er i alle regionens kommuner.

## Lovgrundlag

Vækstforums strategi og handlingsplan fastlægger rammerne for arbejdet med regional erhvervsfremme.

Erhvervsfremmeloven fastlægger, at de regionale vækstfora har til opgave at

- udarbejde en regional erhvervsudviklingsstrategi for regionen med udgangspunkt i områdets rammevilkår, erhvervsspecialisering og med fokus på udkantsområderne
- overvåge regionale og lokale vækstvilkår
- indstille om medfinansiering af erhvervsudviklingsaktiviteter til regionsrådet.

Det fremgår endvidere af erhvervsfremmeloven, at regionerne kan medfinansiere aktiviteter til fremme af regional erhvervsudvikling inden for:

- Innovation, videndeling og videnopbygning
- Anvendelse af ny teknologi
- Etablering og overlevelse af nye virksomheder
- Udvikling af menneskelige ressourcer, herunder udvikling af regionale kompetencer
- Vækst og udvikling i turismeerhvervet
- Udviklingsaktiviteter i udkantsområder

Da aktiviteter i forhold til landdistriktsudvikling har ændret sig fra Vækstforums første handlingsplan til den seneste, er det nødvendigt at beskrive indsatsen opdelt på:

- Handlingsplan 2007-2008 og 2009
- Handlingsplan 2011-2012

LAG'erne udgør selvstændige bestyrelser repræsenterende lokale foreninger, erhvervsliv, borgere og offentlige myndigheder. Regionsrådet og Vækstforum har udpeget et regionalt medlem til hver enkelt LAG. Region Midtjylland har siden 2007 haft en tæt kontakt til alle LAG'erne blandt andet i form af fire årlige møder, hvor der drøftes samarbejde og landdistriktsudvikling. Møderne understøtter også et netværks-samarbejde mellem LAG'erne, kommuner og region.

Som en del af Landdistriktsprogrammet blev der i 2009 afsat en mindre EU-pulje til kommuners og regioners egne landdistriktsprojekter, hvor der er forudsat en kommunal og/eller regional medfinansiering. Puljen omtales som "280 mio. kr.-puljen" under aftalen om Grøn Vækst. Den regionale indsats i forbindelse med denne pulje beskrives senere i publikationen.

#### Landsbyudvikling – Fremtidens Landsby

Region Midtjylland har taget initiativ til en række model- og demonstrationsprojekter for udvikling af Fremtidens Landsby, hvor der både arbejdes på at gøre landsbyen mere attraktiv for bosætning og at udvikle nye arbejdspladser.

Der er under overskriften "Fremtidens Landsby" igangsat ni udviklingsprojekter. Projekterne er samarbejdsprojekter mellem kommunerne, LAG'en og Region Midtjylland, hvor hver part bidrager til finansieringen med en tredjedel.

Projekterne er endnu ikke endeligt afsluttede. Der er i flere af projekterne skabt nye arbejdspladser, lige som indsatsen har været med til at skabe fokus på landsbyudvikling og dannet grundlag for støtte fra andre finansieringskilder.

**I CASE-DELEN** beskrives et "Fremtidens Landsby" projekt fra Ulbjerg-Lynderup i Viborg kommune.



#### Iværksætteri og virksomhedsudvikling i landdistrikter

For at landdistrikterne fortsat skal være attraktive for bosætning og levedygtige er det vigtigt, at der også lokalt findes et varieret erhvervsliv med fremstillingsvirksomheder. I det generelle erhvervsfremmesystem er der stor fokus på vækstorienterede

virksomheder. For at give de små traditionelle, håndværksprægede fremstillingsvirksomheder bedre muligheder for at overleve og eventuelt skabe nye arbejdspladser er der gennemført et særligt program for mikrovirksomheder i landdistrikterne.

**I CASE-DELEN** er dette projekt, Vokseværket, beskrevet.



Desuden er der med udgangspunkt i handlingsplanerne gennemført:

- Profilerings af landdistrikter som attraktive områder for bosætning
- Analyse af de erhvervsmæssige styrkepositioner i yderområder

I modsætning til de tidligere handlingsplaner med en særskilt landdistriktsindsats er regionens indsats for landdistrikterne i Handlingsplan 2011-2012 nu integreret i handlingsplanens otte indsatsområder:

- Energi og miljø
- Fødevarer
- Velfærdsinnovation
- Turisme
- Innovation og forretningsudvikling
- Digitalisering
- Iværksætteri
- Uddannelse og kompetenceudvikling

Vækstforum peger på i handlingsplanen, at såvel vækstområder som landdistrikter og yderområder bør tilgodeses via initiativer.

# Vækstforums Handlingsplan 2011 – 2012

## Energi og miljø

Indsatsområdet Energi og miljø indeholder følgende initiativer:

- Test og afprøvning
- Energibesparelser og omstilling til vedvarende energi
- Teknologi og forretningsudvikling i energi- og miljøvirksomheder
- Klima- og forretningsudvikling

Energi- og miljøindsatsen har fokus på udnyttelse af regionale styrkepositioner i forbindelse med omstillingen af energisystemet fra fossile brændsler til vedvarende energikilder; her står regionen særlig stærkt inden for vind og biomasse.

Regionsrådets visioner og Vækstforums indsats på Energi og miljø vil bidrage til vækst og udvikling i regionens landdistrikter. Det vil det, idet en øget anvendelse af vedvarende energikilder forventeligt medfører øget aktivitet, der hvor ressourcerne produceres. I Midtjylland spiller især vind- og biomasseproduktion en central rolle.

For biomassens vedkommende er der ikke-realiserede potentialer i relation til dyrkning, høst, indsamling, lagring og transport samt drift af decentrale energi-anlæg. Der opstår ligeledes muligheder for producenter og virksomheder, hvis vi formår at kortlægge og anvende uudnyttede restprodukter og biomassetyper samt udvikle forretningsmodeller for nye produkttyper. Et samarbejde med regionens kommuner om strategisk energiplanlægning forventes også at skabe nye udviklingsmuligheder for aktører i landdistrikterne.

**CASE-DELEN** er beskrevet projektet "BioM – Energipil og biomasse fra engarealer".



## Fødevarer

Indsatsområdet Fødevarer indeholder følgende overordnede indsatsområder:

- Øget værdiskabelse gennem viden og innovation
- Specialiseret rådgivning
- Fødevarerhvervets kompetencebehov

Den regionale indsats retter sig især mod at udvikle fødevareresektoren og gøre den mere konkurrencedygtig gennem tilførsel af viden og kompetencer. Det midtjyske fødevarerhverv er kendetegnet ved, at de store produktions- og forarbejdningsvirksomheder fortrinsvist er placeret i de østlige "bykommuner", mens primærproduktionen inden for landbrug og fiskeri fortrinsvis dominerer i den vestlige del af regionen sammen med et betydeligt antal service- og fremstillingsvirksomheder, der fungerer som leverandører til landbruget, fiskeriet og forarbejdningsvirksomheder<sup>1</sup>.

Det betyder, at en fortsat udvikling af regionens fødevareresektor er afgørende i forhold til landdistrikterne både i forhold til jobs, attraktive levevilkår, brug af landbrugets arealer m.m.

**CASE-DELEN** er beskrevet "Nye funktionelle kartoffelproteiner til levnedsmidler".



Andelen af beskæftigede inden for fødevarerhvervet i Danmarks 16 yderkommuner er på 16,4 procent mod kun 2,7 procent af befolkningen i bykommunerne<sup>2</sup>.

En del af fødevarerindsatsen retter sig også mod udvikling af fiskerisektoren, herunder opbygning af et klyngesamarbejde mellem alle fiskeriets aktører på vestkysten.

Som led i fødevarerudviklingen er der etableret fire regionale fødevarer-netværk, der har til formål at understøtte de små lokale og regionale fødevarerproducenter, der hovedsageligt er placeret i landdistrikterne. **CASE-DELEN** har en beskrivelse af projektet "Madlandet i Vest".

<sup>1</sup> Analyse: På vej mod en international fødevarerklynge i Danmark, REG X – Det Danske Klyngeakademi 2013

<sup>2</sup> Økonomisk analyse: "Fødevarerklyngen og Udkantsdanmark", Landbrug & Fødevarer, 2013



## Velfærdsinnovation

Indsatsområdet Velfærdsinnovation indeholder initiativet:

- Forretningsudvikling gennem sundhedsinnovation

Arbejdet med digitale tjenester og it-understøttede sundhedsydelser har betydning i forhold til at kunne give befolkningen i landdistrikter bedre velfærdsløsninger.

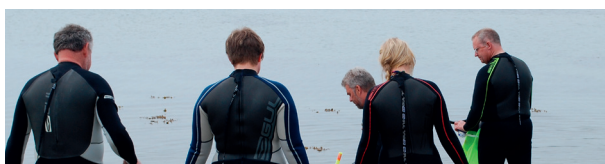
## Turisme

Indsatsområdet Turisme indeholder initiativerne:

- Stærke feriesteder
- Erhvervsturisme
- Mersalg

Den regionale indsats har også fokus på at styrke turisterhvervets rammer gennem et tværgående initiativ vedrørende erhvervsservice, produkt-, kvalitets- og kompetenceudvikling og PR og markedsføring for herved at skabe øget indtjening og beskæftigelse.

**I CASE-DELEN** er beskrevet projektet "Ver-Di".

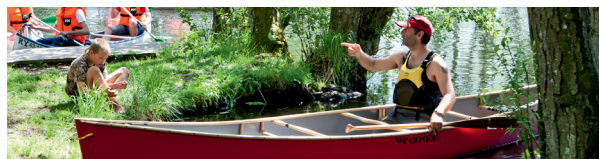


Med undtagelse af erhvervsturisme er regionens turismæssige styrkepositioner knyttet til yderområder og landdistrikter. Udviklingen af de stærke feriesteder har fokus på udvikling af turismen omkring Ringkøbing Fjord og på Djursland. I de geografiske områder knyttet til Limfjorden, Hærvejen og Gudenåen er der fokus på mersalg af de eksisterende turistprodukter.

Turisme skaber beskæftigelse i mange små virksomheder, der indgår i turismens værdikæde bestående af transport, overnatning, forplejning, forlystelser, kultur, detailhandel m.m. Mange af disse virksomheder er beliggende i de mindre byer i yderområder og landdistrikter.

Det bemærkes, at de konkrete projekter inden for områderne stærke feriesteder og mersalg alle medfinansieres af midler fra Landdistriktsprogrammets 280 mio. kr. pulje (pulje til kommunale og regionale landdistriktsprojekter).

**I CASE-DELEN** er beskrevet projektet "Gudenåen – en strøm af oplevelser".



## Innovation og forretningsudvikling

Indsatsområdet Innovation indeholder initiativerne:

- Virksomhedsrådgivning, netværk og øget internationalisering
- Øget innovation i de midtjyske virksomheder
- Morgendagens forretningsområder

Indsatsen skal medvirke til at skabe bedre rammer for, at de midtjyske virksomheder kan udvikle deres forretningsgrundlag og arbejde systematisk og strategisk med innovation og løsninger på samfundsmæssige udfordringer relateret til eksempelvis energi, klima og velfærd, der kan være nøglen til fremtidig vækst og velfærd.

En række af de projekter, som gennemføres inden for indsatsområdet, har betydning for landdistrikterne, f.eks. "Vand: Fra global udfordring til regional vækst" hvor der blandt andet ses på problemer for den kystnære bebyggelse med oversvømmelser m.m. som følge af klimaforandringer.

## Digitalisering

Indsatsområdet Digitalisering indeholder initiativerne:

- iKraft
- Digital innovation

Indsatsen skal understøtte ønsket om at være en digital foregangsregion og give regionens virksomheder de bedste betingelser for at anvende digitalisering som afsæt for at udvikle unikke produkter og serviceydelser med internationale afsætningsmuligheder.

Vækstforums digitaliseringsindsats sigter mod at udbrede anvendelsen af it og digitale løsninger i hele det midtjyske erhvervsliv - også i de dele af regionens landdistrikter og yderområder, hvor rammebetingelserne for øget it-anvendelse er svage.

I forbindelse med indsatsen iKraft er der blandt andet gennemført et projekt i Ringkøbing-Skjern Kommune, der har resulteret i gratis wifi til gavn for områdets erhvervsliv og turister.

**I CASEN** om digital infrastruktur omtales projektet om iKraft.

### Iværksætter

Indsatsområdet Iværksætter indeholder initiativerne:

- Entrepreneurship i uddannelser
- Iværksætterrådgivning og kapital

Indsatsen skal skabe bedre rammer for at etablere nye virksomheder, og ikke mindst for, at de overlever og hurtigt udvikler sig, så de sammen med de etablerede virksomheder kan medvirke til vækst og værdiskabelse.

Virksomheder, der har brug for vejledning og rådgivning, vil typisk henvende sig til den lokale / kommunale erhvervsservice. En virksomhed med vækstpotentiale kan få et mere specialiseret rådgivningsforløb hos

Væksthus Midtjylland. Der findes under den regionale indsats en række programmer rettet mod forskellige målgrupper og udfordringer for virksomhederne.

Mange af Væksthus Midtjyllands specialiserede rådgivningsforløb gennemføres i virksomheder uden for de større byer.

Under Vækstforums handlingsplan for 2009 er der gennemført et særligt vejledningsforløb for mikro-virksomheder i landdistrikter, jf. tidligere omtale og casebeskrivelse.

### Uddannelse og kompetenceudvikling

Indsatsområdet Uddannelse og kompetenceudvikling indeholder initiativerne:

- Fastholdelse og bedre overgange
- Udvidelse af arbejdsstyrken
- Efteruddannelse

Indsatsen skal medvirke til at sikre, at arbejdsstyrken udvikler sig i takt med virksomhedernes behov. De rette menneskelige ressourcer har fået stigende betydning for virksomhedernes innovation og vækstmuligheder, ligesom udbuddet af arbejdskraft er en væsentlig faktor for regional vækst.

Sikring af arbejdsstyrken såvel kvalitativt som kvantitativt er altså en forudsætning for fortsat vækst og udvikling i regionen.

Der er etableret en række programmer, der understøtter kompetenceudvikling og ledelsesudvikling. Disse programmer udnyttes også af virksomheder i landdistrikterne. Et eksempel herpå er et projekt om kompetenceløft på Samsø om at opkvalificere virksomheders medarbejdere.

**I CASE-DELEN** er beskrevet projekterne "Leadership nu også i ungdomsuddannelserne" og "Anvendelsesorienteret undervisningsforløb på HF".





# 280 mio. kr. puljen - Grøn Vækst

Fødevarerministeriet har som en del af Landdistriktsprogrammet stillet EU-midler til rådighed for regioner og kommuner til udviklingsaktiviteter på landdistriktsområdet. Der er på landsplan afsat 280 mio. kroner til landdistriktsprojekter i 2012 og 2013.

Midlerne under 280 mio. kr. puljen (som efterfølgende betegnes Grøn Vækst) skal anvendes til følgende overordnede mål i Landdistriktsprogrammet:

- Etablering af nye arbejdspladser
- Forbedring af konkurrenceevnen
- Bidrag til renere miljø og bedre natur
- Attraktive levevilkår i landdistrikterne

Fødevarerministeriet har fastlagt, at der i hver region etableres et samarbejde mellem kommunerne og regionen via en programgruppe, der skal udmønte en regional pulje ud fra et regionalt program. Det fælles kommunale og regionale program i Region Midtjylland er tildelt en samlet EU-ramme på 46,2 mio. kroner for 2012 og 2013.

Det regionale program i Region Midtjylland tager udgangspunkt i ovenstående mål. Programmet skal understøtte en sammenhængende strategisk indsats for vækst og udvikling i landdistrikter og yderområder i Region Midtjylland ved udnyttelse af de styrkepositioner, der er i de enkelte områder.

Indsatsen skal også understøtte samarbejdet mellem kommunerne og LAG'erne og dermed medvirke til en styrket landdistriktsudvikling. Kommunerne og Region Midtjylland lægger vægt på, at de konkrete projekter medvirker til at skabe vækst og udvikling i landdistrikterne med fokus på etablering af arbejdspladser.

De konkrete projekter skal desuden gennemføres inden for rammerne af fem forskellige bekendtgørelser under Landdistriktsprogrammet. Dette har blandt andet betydet et meget kompliceret administrativt setup og et større regionalt arbejde med behandling og administration af puljen.

Region Midtjylland har medfinansieret projekter under ordningerne. De har til formål at etablere nye arbejdspladser, netværksaktiviteter og afsætning af fødevarer samt udvikling og demonstration i det primære jordbrug og forarbejdning i fødevareresektoren under forudsætning af en tilsvarende kom-

munal medfinansiering. Projekter under ordningerne Attraktive levevilkår samt Natur og miljø er udelukkende medfinansieret af kommunerne.

## Regional administration af Grøn Vækst

Region Midtjylland varetager den regionale administration af programmet for Grøn Vækst. Denne opgave består blandt andet i modtagelse af ansøgninger, administration i forbindelse med prioritering og indstilling fra kommunale prioriteringsgrupper, indsendelse af ansøgninger til og kontakt med NaturErhvervstyrelsen, økonomistyring m.m.

Region Midtjylland vejleder desuden ansøgere, hvor der er medfinansiering fra Region Midtjylland.

Samlet set leverer Region Midtjylland sekretariatsbistand svarende til mindst 1,5 årsværk fra 2012 til medio 2013.

## Grøn Vækst projekter medfinansieret af Region Midtjylland

Region Midtjylland har medfinansieret projekter under indsatsområderne turisme og fødevarer.

Inden for turisme er der medfinansieret syv projekter:

- Stærke feriesteder vest (Destination Ringkøbing Fjord)
- Stærke feriesteder øst (Destination Djursland)
- Limfjorden – Grøn Vækst Limfjorden
- Hærvejen – en international destination for cykel- og vandreturisme
- Gudenåen – en strøm af oplevelser

På fødevarerområdet er der medfinansieret fire projekter:

- Madlandet i Vest
- Østjyllands Spisekammer
- Smagen i Centrum: Vækst og udvikling af midtjyske fødevarerproducenter
- Smag på landskabet: Kød fra naturarealer i Region Midtjylland



# Økonomi

Region Midtjylland har i perioden 2007-2013 i gennemsnit afsat cirka 114 mio. kroner om året til regional erhvervsudvikling. Disse midler anvendes til regionale udviklingsprojekter, hvor et betydeligt antal projekter enten direkte eller indirekte er med til at skabe erhvervsudvikling i landdistrikterne.

Det er ikke muligt at opgøre, præcist hvor mange midler der anvendes på projekter og aktiviteter i landdistrikterne hverken regionalt eller kommunalt, fordi mange projekter foregår på tværs af byer og landdistrikter.

I case-beskrivelsen er der angivet økonomi i forbindelse med de enkelte projekter.

Region Midtjylland finansierer det regionale busnet bestående af cirka 90 ruter, der forbinder bycentre i hver sin kommune, samt Midtjyske Jernbaner, der driver Lemvigbanen og en del af Aarhus Nærbane (tidligere Odderbanen).

Driftsudgiften til den regionale kollektive trafik har i perioden 2007 til 2013 været på cirka 245 mio. kroner om året. En betydelig del af den kollektive trafik har afgørende betydning for landdistrikterne.

Region Midtjylland har sammen med kommunerne i regionen medfinansieret projekter under 280 mio. kr. puljen til Grøn Vækst.

NaturErhvervstyrelsen har i november 2011 udmeldt en EU-ramme til programmet i Region Midtjylland på i alt 46,2 mio. kroner. Denne ramme er efter aftale mellem kommunerne og Region Midtjylland fordelt på indsatsniveau på følgende måde:

## Budgetbeløb i mio. kr.

	EU	Region	Kommuner	I alt
Attraktive levevilkår	6,1	0,0	6,1	12,3
Nye arbejdspladser	22,2	10,6	11,6	44,4
Netværksordningen *)	2,9	1,5	1,5	5,9
Udviklings- og demonstrationsprojekter	8,9	4,4	4,4	17,8
Natur og miljø	6,1	0,0	5,0	11,0
<b>I alt</b>	<b>46,2</b>	<b>16,5</b>	<b>28,6</b>	<b>91,3</b>

Regionalt og kommunalt bidrag kan erstattes af bidrag fra almennyttige fonde eller andre nationale midler end Fødevarerministeriet.

\*) Forudsætter desuden 1,5 mio. kr. i privat egenfinansiering.



Region Midtjylland har i 2012 og 2013 medfinansieret projekter under ordningerne "Nye arbejdspladser", "Netværksordningen" og "Udviklings- og demonstrationsprojekter" med i alt 16,5 mio. kroner.

#### LAG-midler 2007-2013

Landdistriktsprogrammets indsats for nye job og bedre levevilkår på landet gennemføres af de Lokale Aktions Grupper (LAG'erne). Der er i Landdistriktsprogrammet afsat EU-midler og nationale midler til LAG'erne i Region Midtjylland på cirka 30,9 mio. kroner om året i perioden 2007-2013.

Kommuner	LAG midler pr. år	LAG midler 2007 - 2013
Favrskov	1.011.824	7.082.768
Hedensted	2.147.987	15.035.909
Herning	2.139.343	14.975.401
Holstebro	1.698.525	11.889.675
Horsens	801.265	5.608.855
Ikast-Brande	1.521.401	10.649.807
Lemvig	1.914.565	13.401.955
Norddjurs	2.335.613	16.349.291
Odder	688.110	4.816.770
Randers	2.132.215	14.925.505
Ringkøbing-Skjern	3.082.068	21.574.476
Samsø	1.516.198	10.613.386
Silkeborg	1.176.675	8.236.725
Skanderborg	0	0
Skive	2.392.670	16.748.690
Struer	1.405.049	9.835.343
Syddjurs	2.046.474	14.325.318
Viborg	2.876.121	20.132.847
Århus	0	0
<b>Region Midtjylland</b>	<b>30.886.103</b>	<b>216.202.721</b>

Kilde: [www.livogland.dk](http://www.livogland.dk) -  
Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter

# Anvendelsesorienterede undervisningsforløb på HF



Projektet skulle udvikle en ny anvendelsesorienteret pædagogisk metode. Anvendelsesorienteringen tager udgangspunkt i hverdagens fødevarer, processer for fremstilling af fødevarer samt kulturhistorien bag udviklingen.

Målet er at fastholde ikke uddannelsesvante elever på HF ved at fokusere på praktisk anvendelse af teori og ved at inddrage andre former for videntilegnelse end de traditionelle.

Undervisningsforløbene er lavet i tæt samarbejde med undervisere fra Grenaa Gymnasium og Dansk Landbrugsmuseum Gl. Estrup og er et tværfagligt forløb, der blandt andet knytter historie og geografi sammen i forløb om familien før og nu.

Hvert efterår er alle 1. HF'ere fra Grenaa Gymnasium på Landbrugsmuseet Gl. Estrup i forbindelse med et længere tværfagligt forløb i naturvidenskabelig fag-

gruppe (nf) og historie. Forløbet handler om erhvervsudvikling og bosætningsmønstre i 1700-tallet. I besøget indgår et rollespil, hvor elevernes viden om landbosamfundet og landboreformerne kommer i spil.

Eleverne finder rollespillet sjovt og motiverende, og oplevelsen er, at kombinationen af teori og praksis øger læringen og elevernes lyst til at lære.

Dette projekt var det første med fokus på anvendelsesorienteret undervisning, men der er siden, på baggrund af erfaringerne fra dette projekt, indført mange flere - også i de øvrige fag på HF.

Projektet er efter projektperioden blevet en integreret del af den almindelige undervisning for HF-elever på Grenaa Gymnasium.

**PLACERING:** Grenaa Gymnasium og Dansk Landbrugsmuseum Gl. Estrup.

**DELTAGERE I PROJEKTET:** HF-elever på Grenaa Gymnasium

**TIDSRAMME:** Oktober 2008 til juli 2011

**BUDGET:** 360.800 kroner, heraf 252.600 kroner fra Region Midtjyllands udviklingspulje til uddannelse.

**MERE INFO:** Susanne Dybdahl Jensen. Mail: [sd@grenaa-gym.dk](mailto:sd@grenaa-gym.dk) Telefon: 8758 4067  
Maria Skov Pedersen. Mail: [Maria.Pedersen@ru.rm.dk](mailto:Maria.Pedersen@ru.rm.dk) Telefon: 7841 1105

Forløbet virker motiverende på eleverne og hjælper med at gøre det abstrakte håndgribeligt. Eleverne er gode til at relatere deres oplevelser i rollespillet til undervisningsforløb om den senere erhvervsudvikling, og det er tydeligt, at den viden, de har erhvervet sig gennem dette forløb, er bedre rodfæstet i elevernes hukommelse.

*Henrik Madsen, historielærer på Grenaa Gymnasium*





# Betonlaboratoriet

Betonlaboratoriet er en international kunstnerworkshop, der har været afholdt tre gange. Første gang i 2004 og senest i 2012, hvor ti internationalt anerkendte kunstnere blev inviteret til Samsø i 14 dage. Her arbejdede de på Cementfabrikken i Sælvig, hvor de formede skulpturer i beton.

På Samsø opbygges og udvikles en skulptursamling i takt med, at Betonlaboratoriet gennemføres. Hver kunstner har pligt til at donere et værk til Samsø Kommune, der udstiller dem permanent på øen. Værkerne indgår i Betonruten, hvor lokale og turister kan nyde skulpturerne fra alle tre workshops.

Ud over at tiltrække mere kultur- og oplevelses-turisme skaber projektet dialog og netværk mellem danske og internationale kunstnere og profilerer Samsø som et kulturelt innovativt sted.

Desuden har fagfolk fra betonindustrien deltaget i workshoppen, så der også er sket en erfaringsudveksling mellem kunstnerne og dem, der er vant til at arbejde med beton i en bygningsmæssig sammenhæng.

Workshoppen er afviklet med stor succes, og lige nu arbejdes der på placering af de nyeste skulpturer og færdiggørelse af kortmateriale. Derudover udkommer bogen "Beton 3" sidst på sommeren 2013.

**PLACERING:** Samsø

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Internationalt anerkendte kunstnere fra ind- og udland i samarbejde med professionelle håndværkere fra betonindustrien.

**TIDSRAMME:** 2004, 2007 og 2012

**BUDGET:** 415.000 kroner pr. år

**MERE INFO:** [www.betonlaboratoriet.dk](http://www.betonlaboratoriet.dk),  
Inger Hørup, Region Midtjylland [inger.hoerup@ru.rm.dk](mailto:inger.hoerup@ru.rm.dk)

Jeg er overbevist om, at Aarhus Teater kom til mig, fordi de havde hørt om kunstnerens workshops. Og det vil da glæde mig meget med flere af den slags specielle opgaver. Især om vinteren vil det passe os godt med en nicheproduktion.

*Bjørn Sørensen fra Cementfabrikken Sælvig, der er blevet synlig for nye typer af kunder via Betonlaboratoriet – blandt andet skulle han støbe friser i beton til Aarhus Teater, da det blev renoveret.*



# BioM – Energipil og Biomasse fra engarealer

Projektet handler om udvikling, optimering, demonstration og implementering af økonomisk og miljømæssigt bæredygtige forretningsmodeller. Målet er at skabe grundlag for en alsidig og hensigtsmæssig udnyttelse af biomasseressourcer til energiformål.

Der er således blevet anlagt mere end 600 ha med energipil og høstet og testet biomasse fra op til 100 ha engarealer og optimeret på teknologi og systemløsninger.

Et væsentligt element har været at etablere en hensigtsmæssig organisering, der også nu efter projektperiodens udløb kan sikre leverancer og afsætningsmuligheder for biomassen.

Som en del af et nordisk projekt i Kattegat-Skagerrak-området har projektet bidraget til udveksling af viden og erfaring mellem Sverige, Norge og Danmark.

Projektet i Nørreådal har været et pionerprojekt vedrørende kombinationen af naturpleje og biogas- og gødningsproduktion. Der er oprettet en biomasseleverandørforening i Nørreådal, som fremover drives på kommercielle vilkår og tjener som inspiration for andre potentielle leverandører af biomasse.

Projektet vedrørende piledyrkning har som det første større danske projekt fokuseret på hele værdikæden for dyrkning og afsætning af pil samt afledte effekter. Omdrejningspunktet har været kombinationen af bioenergiproduktion og miljøbeskyttelse, og projektet har dokumenteret, at piledyrkning kan bidrage med biomasse til energiformål og samtidig give væsentlige miljøgevinster.

Projekterne forventes at kunne understøtte investeringer i biomassebaseret energiproduktion samt bidrage til udviklingen inden for forsyningssikkerhed, erhvervsudvikling og beskæftigelse i bioenergibranchen samt i landdistrikterne. Erfaringerne kan implementeres i lokale planer og indsatser for vandmiljøet.

Projekterne har sat fokus på, at der fortsat er behov for at udvikle og optimere på de tilknyttede teknologier og på forretningsmodellerne. Men de viser også, at det er muligt at skabe forretning på engarealer og især ved dyrkning af energipil.

Der er stadig betydelige udfordringer med at holde omkostningerne til høst, transport og lagring lave, men lykkes det, kan potentielt mange tusinde hektar bringes i spil på nationalt niveau.

**PLACERING:** I oplande til Ringkøbing og Nissum fjorde for piledelprojektet og Nørreådal mellem Viborg og Randers for delprojektet vedrørende biomasse fra engarealer.

**DELTAGERE I PROJEKTET:** AgroTech, Aarhus Universitet, Landboforeningerne, kommunerne, Videncentret for Landbrug, lodsejere m.fl.

**TIDSRAMME:** 2010-2012

**BUDGET:** 14,6 mio. kroner, heraf 6,1 mio. fra Region Midtjylland

**MERE INFO:** <http://agrotech.dk/projekter/biom-projektet>





# Et højhastighedssamfund for alle

I den regionale udviklingsplan anbefaler Regionsrådet og de 19 kommuner staten at sikre fuld mobildækning og dataforbindelse med tidssvarende høj kapacitet.

Regionsrådet og de 19 kommuner vil arbejde for mobildækning og højhastighedsbredbånd i hele regionen for herved at muliggøre virksomheds-etablering og bosætning – også i de tyndt befolkede områder.

Udfordringen har været og er stadig, at Folketinget arbejder ud fra, at teknologien skal udbredes på markedsvilkår, selvom det i tyndere befolkede områder ikke er rentabelt for udbyderne.

Region Midtjylland arrangerer sammen med Ringkøbing-Skjern kommune en konference Bredbånd i hele Danmark, der skal holdes i august 2013. Målet er at skabe opmærksomhed om, at der særligt i de tyndere befolkede områder i Danmark er utidssvarende muligheder for digital kommunikation.

Et særligt projekt under it-satsningen iKRAFT (it som innovativ drivkraft) har medført, at Turistdestinationen Ringkøbing Fjord/VisitVest fra maj 2013 har kunnet tilbyde gratis WiFi-adgang langs de mest besøgte turistområder ved Ringkøbing Fjord. Det er til gavn for handlende og turister (danske og udenlandske) og ikke mindst områdets erhvervsliv, der bliver i stand til at udbyde nye services til deres kunder. Hidtil har udenlandske kunder skullet betale en høj roamingafgift for at benytte mobile løsninger via internettet.

For så vidt angår dækningen på mobiltelefonområdet er det en udfordring, at mobilselskaberne i aftalerne med staten kun er forpligtet til "en udendørs dækning, således at 95 procent af det geografiske område er dækket og 98 procent af befolkningen". I den midtjyske region betyder det, at en række borgere er uden mobildækning, hvor de bor og færdes. Dette strider imod regionens ønske om at kunne tilbyde attraktive muligheder for at bosætte sig, være borger og drive virksomhed uden for de store byer.

Regionen har i samarbejde med flere kommuner haft løbende dialog med skiftende ministre på området, og et af resultaterne er en samarbejdsaftale fra 2012 mellem KL, Danske Regioner, telebranchen og Erhvervs- og Vækstministeriet om en "Fælles indsats til forbedring af mobildækningen". Som led i aftalen har parterne i 2012 holdt dialogmøder i alle regionerne og drøftet udfordringerne.



Jeg kan desværre ikke se nogen hurtige løsninger til dem, der i dag bor eller driver virksomhed i yderområder med dårlig eller ingen dækning. Regeringen fastholder at lade markedskræfterne drive udbredelsen af de digitale muligheder, men der er stadig områder, som ikke er forretningsmæssigt interessante nok." *Regionsrådsformand Bent Hansen om regeringens udspil fra marts 2013 om "Bedre bredbånd og mobildækning i hele Danmark."*

# Gudenåen – en strøm af oplevelser



Projektet skal udvikle og synliggøre flere tilbud til de turister, som besøger Gudenåområdet, og derigennem skabe øget vækst og meromsætning i de midtjyske turismevirksomheder. Visionen er, at Gudenåen skal være en af Europas foretrukne floder med en strøm af oplevelser.

Projektet er en del af forretningsområdet mersalg, som udmønter regionens "Handlingsplan 2015 - Ny VÆKST i turismen i Region Midtjylland".

Elementerne i projektet er at skabe helhedsprodukter med udgangspunkt i natur og kultur – eksempelvis en pakke med overnatning, aktiviteter og bespisning - at fokusere på produkter af høj kvalitet, at tiltrække nye og bedre betalende gæster og øge de nuværende turisternes ophold og døgnforbrug.

Blandt aktiviteterne kan nævnes en kickoff-konference i januar 2013. Den var arrangeret i samarbejde med GudenåKomiteen og OplevGudenaa og havde 200 deltagere. I foråret 2013 blev der desuden gennemført et inspirationsarrangement og en produkt-kendskabstur.

En brandingproces har resulteret i et branding-koncept og et visuelt design. Det fælles brand binder Gudenå-området sammen både indadtil og udadtil og er udgangspunkt for al fremtidig produktudvikling og markedsføring.

Forventningen er, at turister vil blive i længere tid i området og øge deres forbrug i landområderne, som støder op til Gudenåen. Dette skal ske gennem en hensigtsmæssig forretningsudvikling af de lokale steder særlige natur- og turismemæssige potentialer.

## FAKTA:

**PLACERING:** De syv Gudenåkommuner: Hedensted, Horsens, Skanderborg, Silkeborg, Viborg, Favrskov og Randers

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Foreningen VisitGudenå, som er dannet af VisitViborg, VisitRanders, Turisme Silkeborg, VisitSkanderborg, VisitJuelsminde, VisitHorsens og Favrskov Kommune.

**TIDSRAMME:** Juni 2012 – december 2014

Budget: 7,7 mio. kroner, hvoraf de 1,2 mio. kroner er regionale erhvervsudviklingsmidler

**MERE INFO:** Projektleder Gunhild Øeby Nielsen, tlf. 4698 5182, mail: [gunhild@visitgudenaa.com](mailto:gunhild@visitgudenaa.com)

Gudenåen er hele Danmarks stolthed! Den har skabt velstand og smukke naturoplevelser i jeres område, og jeg synes, det er et utroligt godt og spændende tiltag, at I nu har sat jer i spidsen for at dele den med andre, lade turisterne opleve mulighederne og derigennem skabe nye arbejdspladser.

*Miljøminister Ida Auken i sin video-velkomsthilsen til deltagerne på midtjysk kickoff-konference i januar 2013.*





# Nye funktionelle kartoffelproteiner til levnedsmidler

Projektets mål er at udvikle og afprøve metoder til udvinding af højværdiproteiner af kartoffelsaften, som er et spildprodukt fra produktionen af kartoffelmel.

Kartoffelmelsproduktion er en stor industri med betydning for en lang række landmænd i landdistrikterne i Region Midtjylland. Det var derfor også en stor udfordring for disse, da EU-tilskuddet til kartoffelstivelse faldt bort med udgangen af 2011.

Avlerne og dermed andelshaverne i de fire kartoffelmelsfabrikker i Karup, Brande, Toftlund og Langholt gik sammen om at udvikle nye forretningsområder. Og her viste der sig et overraskende potentiale i kartoffelsaften.

Det er nemlig fyldt med proteiner og faktisk for godt til at ende som dyrefoder, som det gør i dag. I stedet kan disse proteiner anvendes som naturlige og sunde tilsætningsstoffer til bl.a. fødevarer og dermed sælges til en langt højere pris. Udfordringen er dog at få proteiner filtreret fra kartoffelsaften, og det var i den forbindelse, at kartoffelmelsfabrikkerne tog kontakt til Future Food Innovation FFI, som er et innovationstilbud til fødevarer virksomheder under Region Midtjyllands fødevareratsning.

Igennem projektet er der afprøvet forskellige oprensningmetoder, og der er udvundet forskellige proteiner, der viser lovende egenskaber. Projektet har ført frem til, at der har kunnet fremstilles en linje, hvor forskellige teknologier kan testes og driftserfaringer kan opsamles over længere tid.

Projektet videreføres nu med tilskud fra GUDP (Grøn Udviklings- og Demonstrationsprogram) under Fødevarerministeriet.

Desuden er der med støtte fra Regions Midtjyllands Fødevareratsning og Aarhus Universitet blevet til-

knyttet en PhD-studerende, som skal medvirke til den videre udvikling af de komplicerede processer.

Der vil nu blive etableret et pilotanlæg på Karup Kartoffelmelsfabrik, hvor der kan produceres kontinuerligt i mindre skala.

**PLACERING:** Kartoffelmelsfabrikkerne i Karup, Brande, Toftlund og Langholt med kartofler fra cirka 1.500 kartoffelavlere i hele Danmark

**DELTAGERE:** De fire kartoffelmelsfabrikker i Karup, Brande, Toftlund og Langholt i samarbejde med Hedmark Universitetet i Norge og Cargills Process Solutions Technology Development Centre i USA.

**TIDSRAMME:** 01.10.2011-31.05.2013

**BUDGET:** Projektet har fået et tilskud på 1,5 mio. kr. fra Differentieringspuljen

**MERE INFO:** Udviklingsdirektør Ole Bandsholm, KMC, telefon 9642 5555

Tilskuddet fra FFIs Differentieringspulje har været afgørende for, at vi har kunnet nå så langt i projektet, at vi nu har kunnet fået udviklingsstøtte via GUDP. Hvis vi finder ud af, at vi kan udnytte proteinet i kartoflerne, bliver det attraktivt for landmændene at fortsætte med at producere kartofler.  
*Udviklingsdirektør Ole Bandsholm, KMC i Brande*



# Kunsten i Bevægelse

Et treårigt kunstprojekt i 18 landsbysamfund i den vestlige del af Jylland. Projektet sætter fokus på landsbyernes ressourcer frem for begrænsninger.

Målet er at bringe international kunst ud i mindre lokalsamfund og at få borgerne til at samarbejde aktivt med kunstnerne. Det var også et mål, at borgerne fik mulighed for at se på deres lokalområde med nye øjne.

Borgerne involveres aktivt og arbejder i en periode sammen med internationale og danske kunstnere. Der er udvalgt seks landsbyer hvert år i 2012, 2013 og 2014. Forud for det kunstneriske projekt kortlægges landsbyernes menneskelige samt bygnings- og landskabsmæssige ressourcer.

Kunsten i Bevægelse sætter "udkanten" i centrum ved at fortælle den gode historie og synliggøre de kvaliteter og ressourcer, der findes i de små samfund.

Projektet iværksætter et lokalt /regionalt netværk mellem landsbyer men breder også projektet ud internationalt.

Det er et væsentligt mål, at kunsten skabes i dialog og samarbejde med beboerne fra start til slut. Hvad angår de internationale kunstnere, bliver der lagt vægt på, at ikke kun europæiske kunstnere repræsenteres, men at der også deltager kunstnere fra andre kulturer.

Som resultat af projektet har de små lokalsamfund fået international og dansk samtidskunst ud i deres områder, og de har aktivt samarbejdet med kunstnerne.

Der er skabt nye rum for erfaringsdannelse og (internationale) relationer for den enkelte borger i mødet med kunstnerne.

Der er iværksat et lokalt /regionalt netværk mellem landsbyer, og samtidig har kunstnerne indbyrdes fået et internationalt netværk.

Det er forventningen, at netværkene mellem de deltagende landsbyer og mellem borgerne i landsbyerne udvikler sig, og at den sociale kapital og de kompetencer, der er opbygget og synliggjort i landsbyerne, fremover anvendes aktivt.

**PLACERING:** Vestjylland

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Landsbyerne og byområderne Kloster, Hjerm, Ulfborg, Kibæk, Fabjerg og Klovborg. Kulturremisen Brande. Internationale og regionale professionelle kunstnere.

**TIDSRAMME:** Januar 2012 - december 2014

**BUDGET:** 2,3 mio. kroner fra Region Midtjylland, Kulturministeriet, kommunerne, fonde og Kulturbud 2017

**MERE INFO:** Billedkunstner Steen Rasmussen, telefon 3054 5410 [www.kunsten-i-bevaegelse.dk](http://www.kunsten-i-bevaegelse.dk)  
Inger Hørup, Region Midtjylland: [inger.hoerup@ru.rm.dk](mailto:inger.hoerup@ru.rm.dk)

Kunsten i Bevægelse er ikke et fuldt og færdigt projekt eller kunstværk, der blot skal stilles op i landsbyerne til akkompagnement af pæne ord og hornmusik – men en proces, der foregår som et samarbejde mellem landbyboerne og kunstnerne.

*Billedkunstner Steen Rasmussen*



# Leadership nu også på ungdomsuddannelserne



Ringkjøbing Handelsskole og Handelsgymnasium vil være flagskibet ved at have fokus på lederskab allerede i ungdomsuddannelserne. Således vil de studerende være bedre rustet til at udnytte de muligheder, som internationaliseringen tilbyder.

Formålet er at skabe bevidsthed om lederskabs mange facetter, lette overgangen til de videregående uddannelser, bygge bro mellem de studerende og nationale og internationale virksomheder og motivere de studerende til at påtage sig lederskab.

Dette opnås allerede i ungdomsuddannelsen ved at introducere de studerende til lederskab med en international kobling som et led i den eksisterende undervisning.

Projektet skal udvikle konceptet på, hvordan de studerende introduceres til lederskab. Samtlige studerende bliver undervist i lederskab, da der både bliver en obligatorisk og en valgfri del.

Den obligatoriske del består af en introduktion til ledelse, ligesom der i hvert fag skal indgå fem lektioner omkring ledelse relateret til det pågældende fag for HHX-studerende, mens HG-studerende har 30 lektioner om ledelse i løbet af deres uddannelse.

Projektet er en succes, og eleverne har stort udbytte af undervisningen i lederskab – både den obligatoriske og den valgfrie del.

Projektet fortsætter i almindelig drift efter projektperioden og er allerede en integreret del af den almindelige undervisning på Ringkjøbing Handelsskole og Handelsgymnasium

**PLACERING:** Ringkjøbing Handelsskole og Handelsgymnasium

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Elever på Ringkjøbing Handelsskole og Handelsgymnasium

**TIDSRAMME:** August 2010 til udgangen af 2013.

**BUDGET:** Samlet budget: Godt 6 mio. kroner, heraf 3.3 mio. fra Region Midtjyllands udviklingspulje til uddannelse.

**MERE INFO:** Marianne Møller Kirkgaard [mmk@ringkhs.dk](mailto:mmk@ringkhs.dk), telefon: 9732 0200 [www.ringkhs.dk/HHX/Leadership.aspx](http://www.ringkhs.dk/HHX/Leadership.aspx)  
Maria Skov Pedersen, Region Midtjylland - [maria.pedersen@ru.rm.dk](mailto:maria.pedersen@ru.rm.dk). Telefon: 7841 1105

Teoridelen har været rigtig spændende og lærerig - både personligt og fagligt. De mange virksomhedsbesøg har også været gode, eftersom man kommer ud og ser mange flere virksomheder og får mere praktisk med, end når man sidder på skolen og har teori. Studieturen til Kina var nok den største oplevelse. Vi fik en masse spændende oplevelser på virksomheder, men også et rigtig godt fællesskab internt på holdet.  
*Mogens Krogsgaard, leadership-elev (skoleåret 2011-2012):*



## Madlandet i Vest



Madlandet i Vest er et fødevarer-netværksprojekt på tværs af fire kommuner. Projektet samler små og meget små fødevarer-virksomheder i et større netværk på tværs af fire kommuner. Størrelsen af netværket sikrer en god dynamik og volumen på tværs af de medvirkende virksomheder.

Formålet er at løfte små virksomheder og mikrovirksomheder inden for fødevarerproduktion til højere professionaliserings- og kompetenceniveau og hjælpe dem til udvikling af nye forretningsmodeller og afsætningskanaler. Netværket skaber større synlighed af områdets virksomheder via mærkningsordningen om Regional Madkultur Vestjylland.

Virksomhederne får tilbud om kompetenceudvikling, herunder messetræning og salg, så de bedre slår an på store events og fødevarermarkeder. De indgår i udviklingsforløb og delprojekter, som f.eks. Gavekasser, Sommerhuskasser, Madoplevelsesruter, Procesvogn og Kogebog, der hver på sin måde sætter fokus på netværkets madvarer og kulinariske særkender. I netværkene udveksler virksomhederne varer, ingredienser, grej, erfaringer og kompetencer. Resultatet er nye produkter, serviceydelser og sammensætninger på tværs.

En af deltagervirksomhederne, Tvis Honning, har været med til at skabe nye produkter, hvor honning bruges som sødemiddel i nye sammenhænge. Nu vil virksomheden selv producere sennep og honning med lakrids, havtorn, chili, ingefær og kaffe.

Med de nye madoplevelsesruter får virksomheden besøg af turister, som skal slynge honning, og som så tager videre til andre af netværkets virksomheder, hvor de samler smagsoplevelser og varer for til sidst at bruge det hele til et lækkert måltid, som de tilbereder sammen med en kok.

Der er nu på tværs af regionen samlet fire nye netværk med "Madlandet i Vest" som forbillede. Hvert netværk har sit eget fokus og sine egne udviklingstiltag.

**PLACERING:** Lemvig, Struer, Holstebro og Ringkøbing-Skjern kommuner.

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Cirka 100 virksomheder

**TIDSRAMME:** Foråret 2012 - efteråret 2014

**BUDGET:** Totalt 4,7 mio. kroner, heraf 1,2 mio. kroner fra Region Midtjylland.

**MERE INFO:** Kirsti Storinggaard, Telefon 2856 5607, ks@navigator.dk www.Madlandet.dk

Allerede nu ser vi frem til at fordoble produktionen næste år i forhold til i år. Vi kan sælge hele vores produktion i år, blandt andet fordi vore produkter nu står til salg i de andre netværksvirksomheders butikker, og deres varer i vores. Det giver meget mere interessante butikker.

*Martin Mose fra Tvis Honning*

# Fremtidens landsby: Fremtidens Ulbjerg-Lynderup-område

Formålet med projektet er at skabe attraktive levevilkår og markedsføre områdets værdier med henblik på at tiltrække flere indbyggere og turister.

Samtidig skal der skabes netværk mellem de fire nabobyer og deres foreninger.

Indsatsen er blandt andet gået ud på at skabe fælles faciliteter, som eksempelvis et klubhus ved motocrossbanen samt reovering af banen, en multibane/petanquebane, en minilege- og motorikplads, en tennisbane samt shelters.

Desuden er der etableret mulighed for kajaksejls på Hjarbæk Fjord, lige som en særlig indsats er iværksat for at udvikle rygsæk-turisme i det natur-skønne og nyetablerede stisystem.

Møldrup Motorklubs nye klubhus og det renoverede baneanlæg med elektronisk starter betyder, at klubben nu kan være vært for større motocrossløb. Desuden har musikkulturen fået et løft – blandt andet gennem den nye Musikforeningen Klinten, der har holdt tre festivaler på Spejderkinten i Sundstrup.

Projektet har under etablering af de ovennævnte aktiviteter skabt ti nye job, hvoraf de fem er blivende. Både antallet af dagturister og overnattende turister er steget. Projektet har også medført tilflytning til området.

Projektet er et ud af regionens ni "Fremtidens Landsby"-projekter, som Regionsrådet i 2009 samlet bevilgede 6 mio. kroner til. Indsatsen skulle fremme sammenhængende udvikling af erhverv og bosæt-

ning i landdistrikterne og landsbyerne. De ni projekter tager udgangspunkt i de styrker, der i forvejen er karakteristiske for den enkelte landsby.

**PLACERING:** Landsbyerne Ulbjerg, Lynderup, Nr. Rind og Sundstrup i Viborg kommune

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Ovennævnte landsbyer og deres foreninger med flere. Operatør har været Ulbjerg Lokalråd

**TIDSRAMME:** februar 2010 til ultimo april 2013

**BUDGET:** Samlet budget 2,4 mio. kroner, hvoraf Region Midtjylland har givet 610.000 kroner, og det samme har Viborg Kommune og LAG.

**MERE INFO:** Ulbjerg Lokalråd v/Ketty Andersen  
fba@privat.dk – telefon 3089 7317  
www.ulbjerg-landsby.dk

Den økonomiske støtte fra Region Midtjylland, Viborg Kommune og LAG Viborg har betydet, at vi har kunnet skabe nye og bedre muligheder for sportslig og musikalsk udfoldelse i vores område. Ellers var det ikke sket.  
*Kurt Johansen, formand for Ulbjerg Lokalråd*



# VER-DI



Projektet, som har undertitlen "Vern og verdiskaping – naturskyddsområder som ressours i hållbar økonomisk udvikling", skal skabe erhvervsudvikling i og omkring en række nationalparker og naturreservater i Danmark, Sverige og Norge.

Udgangspunktet er naturen som en ressource, der danner grundlag for en bæredygtig udvikling i landdistrikter og yderområder.

VER-DI-projektet har beskæftiget sig med at kortlægge og mobilisere lokale ressourcer og støtte kompetenceudvikling af professionelle og frivillige aktører.

Blandt aktiviteterne kan nævnes: Udvikling af mobilapplikation til formidling af natur- og kulturoplevelser i naturområderne, udvikling af nye oplevelser og aktiviteter, kompetenceudvikling af frivillige guider samt udvikling af kendskab til og brug af lokale fødevarer.

Beslutningen om at arbejde med så mange aspekter af lokal udvikling var ambitiøs og har vist sig som en af projektets styrker, da det er lykkedes at afprøve vidt forskellige tiltag i de enkelte områder.

Projektet har kastet mange resultater af sig: Dels dem, der var beskrevet som mål i projektansøgningen, og dels nogle, der opstod og blev grebet undervejs. For de deltagende norske og svenske områder er de vigtigste resultater måske, at lokalpolitikere og lokalbefolkning har fundet ud af, at områderne har et potentiale inden for natur- og oplevelsesturisme. En aktivitet, som gav gode resultater, var studieture for private aktører.

Der har været fokus på, at alle igangsatte aktiviteter skulle forankres solidt, så de videreføres efter projektets ophør. Projektet har vist, at naturområder

og lokale ressourcer mange steder vil kunne udnyttes langt bedre til at skabe oplevelsesøkonomisk udvikling. Det er imidlertid også klart, at processen med at mobilisere lokale ressourcer og skabe naturbaseret udvikling kræver et langt sejt træk.

**PLACERING:** Fem naturområder i Danmark, Norge og Sverige

**DELTAGERE I PROJEKTET:** Region Midtjylland, Syddjurs Kommune, Destination Djursland, Herning Kommune, Ringkøbing-Skjern Kommune, Destination Ringkøbing Fjord, Buskerud Fylkeskommune, Sigdal Kommune, Rollag Kommune, Nore og Uvdal Kommune, Universitetet for miljø- og biovitenskab, Svenljunga Kommune, Gislaved Kommune, Falkenberg Kommune

**TIDSRAMME:** August 2009 – august 2012

**BUDGET:** Samlet budget på 19 mio. kroner, heraf 5,6 mio. kroner fra EU

**MERE INFO:** Thomas Olesen, Region Midtjylland, thomas.olesen@ru.rm.dk, telefon 7841 1703, www.ver-di.eu

Studieturen til Norge var en fantastisk oplevelse... Den har sat tankerne i gang hos os i forhold til, hvilke partnere i lokalområdet vi kan hente ind for at give vores gæster en større oplevelse.

*Marianne Hegel, Sinatur Hotel Skarrildhus (april 2012)*



# Vokseværket

En virksomhedsrettet indsats, der skal understøtte den erhvervmæssige udvikling i landdistrikterne. Resultatet skal gerne være flere virksomheder, der vækster, flere virksomheder, der overlever, og flere virksomheder, der bliver liggende i landdistrikterne.

Projektets målgruppe var mikrovirksomheder (0-10 ansatte) på landet i Region Midtjylland. Udfordringerne for denne gruppe er ofte et underskud af strategiske og operationelle kompetencer med hensyn til eksempelvis ledelse, produktudvikling og markedsudvikling.

Indsatsen skulle derfor skabe arbejdspladser i landdistrikterne, identificere flere potentielle vækstiværksættere og virksomheder og styrke udviklingen i den enkelte virksomhed – blandt andet gennem tilførsel af viden.

Samtidig var der fokus på at skabe opmærksomhed om muligheder for hjælp og vejledning samt på at udvikle nye metoder til effektiv erhvervsservice i landdistrikterne.

Specifikt var det målet, at mindst 4.000 virksomheder fik kendskab til erhvervsservice via projektet. Blandt disse skulle minimum 1.000 have et vejledningsbesøg fra den lokale erhvervsservice, og der skulle identificeres mindst 50 virksomheder, der kunne henvises til Væksthus Midtjylland med henblik på specialiseret vejledning

Det mål blev mere end indfriet: 5.400 virksomheder er blevet bekendt med mulighederne hos den lokale erhvervsservice, heraf var 1.700 virksomheder ved projektets afslutning blevet vejledt af de lokale erhvervsserviceoperatører i de 13 deltagende kommuner. Flere end 120 virksomheder er henvist til Væksthus Midtjylland, heraf har 31 fået tildelt vækstpakker, 77

virksomheder er blevet hjulpet til ansøgning om LAG-midler, 19 virksomhedsnetværk er blevet oprettet, mens 229 virksomheder er blevet koblet til eksterne videnkilder, heraf 44 til videninstitutioner (GTS-institutter, universiteter etc.)

## FAKTA:

**PLACERING:** De 13 landdistriktskommuner i Region Midtjylland

## DELTAGERE I PROJEKTET:

Operatør: Randers Erhvervs- og Udviklingsråd  
Lokale operatører: Den lokale erhvervsservice

**TIDSRAMME:** Afsluttet 30.06.2012

**BUDGET:** 7 mio. kroner – heraf halvdelen fra Region Midtjylland.

**MERE INFO:** Anders Hermansen, Region Midtjylland, telefon: 7841 1708, anders.hermansen@ru.rm.dk  
<http://landguld.wordpress.com/>

Vi har igennem Vokseværket fået værdifuld sparring og hjælp af Randers Erhvervs- & Udviklingsråd til at sætte fokus på salg og markedsføring både som underleverandør og til vores egenproduktion.

*Thomas Højlund, der dermed fik en god start på et generationsskifte. Han overtog Højlund Production efter sin far uden at have den store erfaring med virksomhedsdrift.*



